

Toplayan: Yahya-Şeyda, Şehriyâr ve Azerbaycan Dilinde Eserleri, Tebriz, Temmuz 1360 (1981).

Bilindiği gibi Şehriyâr Azerbaycan Türkleri tarafından iyi tanınan ve hürmet edilen bir şairdir. Şiirleri arasında en tanınmış tabii ki “Heyderbâbâ’ya Selâm” manzumesidir. Şehriyâr’ın ilk Türkçe şiiridir. Ülkemizde Şehriyâr üzerinde yapılan çalışmaların önemli bir bölümü “Heyderbâbâ” adlı şiirine dayanır. Ve bu çalışmalar yayımlanmıştır.¹ Onun hakkında İran ve Azerbaycan’da da çeşitli yayınlar da yapılmıştır.²

Tanıtmaya çalışacağımız bu yayın ise İran’ın Tebriz şehrinde basılmıştır. Yahya - Şeyda imzalarıyla çıkmıştır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır.

Eserde şiirlerin yanı sıra nesir parçaları da mevcuttur ve her şiirin öncesinde, o şiirin ne şekilde ortaya çıktığı yazılmaktadır, bu kaynak Türkiye’de yayımlanan çalışmalara da temel teşkil etmiştir. Kitapta 23 nesir parçası yer alıp şiirlerin tanıtılması açısından önemli bir bölümü oluşturur. Ayrıca ayrı başlıklar altında 43 şiiri vardır.

Kitabın son bölümünde de o kitapta geçen bazı kelimelerin anlamları yer almaktadır. Şimdi gelelim eserin tanıtılmasına:

Bu eserin ilk şiiri “yata bilmeyirem” parçasıdır. Şehriyâr bu eserini tıp eğitimi gördüğü sıralarda kaleme almıştır.

“Şatır oğlan”, Şehriyâr’a ara sıra yardım eden yaşlı bir akrabası vardı, ona fırından ekme alırdı. Ekme alırken fırıncıya ekmeği iyi pişirmesini Şehriyâr’a götüreceğini söylerdi. Şatır, Şehriyâr’ı tanırды, ancak çırak tanımıyordu. Bir gün

-
- 1 Gedikli Yusuf, *Şehriyar ve Bütün Türkçe Şiirleri - Şiir Metinleri - Sözlük*, İst. 1990.
Ergin Muhammed, *Azeri Türkçesi*, İst. 1971, Edebiyat Fakültesi Basım Evi, İst. Üniver. Ede. Fak. yayınları, 1633.
Atç, *Şehriyar ve Heyder Babaya Selam*, Ankara 1964.
Tahir Yasemin, Şehriyar’ın Tahran’da Basılan Heyder Babaya Selâm Adlı Kitabı Üzerine, *Türk Dünyası Dergisi*, TDK, Ankara 1996.
 - 2 Cevad Heyet, *Türklerin Tarih ve Ferhengine Bir Bakış*, Tahran, İsfend 136 (1987) 204 s., I harita.
Hemid memmedzade, *Külliyat-ı Eşar-ı Turki Şehriyar*, İntişarat-ı Nigah ve İntişarat-ı Zerrin, Tahran 1367 (1988), 320 s.
Mehemmed Ali Ferzane, *Şehriyar ve Heyderbaba. (mektuplar ve nazireler) İntişarat-ı Ferzane*, çap-ı Evvel, Tahran, Azer 1358 (Kasım - Aralık 1979), 164 s.

çırac Şatıra: “eğer Şehriyâr gerçekten bir şair ise bana bir şiir yazsın ben de onun ekmeğini güzel pişireyim” der. Böylece bu şiir ortaya çıkar.

“Nice Keçdi Ömrün”, Şehriyâr bu üç beyitlik şiirde bütün hayatını özetleyerek, her bilgin ve akıllı insan bu üç beyitten durumumu anlayabilir, diyerek kaleme almıştır.

“Şehriyâr’a İthaf” adlı şiiri, Şehriyâr’ın köyünden olan ve babası Şehriyâr ile samimî arkadaşı olan Ebul-Fazl Hüseyini yazmıştır.

“El Bülbulü” şiiri üstat, Hüseyini’ye cevap olarak yazmıştır.

“Şehriyâr’a Mektup” adlı şiiri, Azerbaycan’ın ünlü şairi B.K. Sehend manzum bir mektup şeklinde Şehriyâr’a göndermiştir.

“Sehendim” şiirini, Şehriyâr Sehend’e cevap olarak yazmıştır.

“Şair Kardeşim Şehriyâr’a Mektup” şiirini, Bakü şairlerinden olan Süleyman Rüstem Şehriyâr’a yazmıştır.

“Kardeşim Süleyman Rüstem’e İthaf” bu şiiri Şehriyâr, Süleyman Rüstem’e cevap olarak yazmıştır.

“Süleyman Rüstem’e” Şehriyâr’ın bu zata yazdığı ikinci şiiridir.

“Süleyman Rüstem’e” üstadın üçüncü şiiridir.

“Döğünme, Söyünme” bu şiiri, Bakü’de profesör olan Ali Yev’in Şehriyâr’a Bakü için bir şiir hediye etmesini istemesi üzerine üstat yirmi dakika içinde kaleme alıp yazmıştır.

“Zamam Sesi” adlı şiiri 1356 (1978) yılında kaleme almıştır.

“Getme Tersa Balası” Şehriyâr, şairi belli olmayan bir gazelden etkilenerek bu şiiri kaleme almıştır.

“Behcetabad Hatırası” Şehriyâr, ilk aşkı ile son kez Behcetâbâd bölgesinde görüşmeyi kararlaştırır, ancak o gece sabaha kadar beklemesine rağmen sevgilisi gelmez ve o ıstıraplı gecenin sonunda bu şiiri yazar.

“Naz Eylemisen” bir grup şair Şehriyâr’a kinaye yoluyla Farsça şiiri söyleyip Türkçede pek başarılı olmadığını söylerler. Şehriyâr’da onlara karşılık ilham ve kinaye yoluyla cevap verip bu şiiri âşıkane başlayıp sonunda da itiraz edenlere alay şeklinde cevap vermiştir ve sadece Farsça şiirde değil Türkçede de güzel şiirler söylediğini kanıtlamıştır.

“Türk’ün Dili” 1348 (1969) yılında bir grup fanatik Fars şairi, üstat Şehriyâr’a niçin Türkçe şiir söylediğini, Türkçe ne lehçe ne de dil olduğunu söylerler. Ana diline son derece bağlı ve sevgi dolu olan Şehriyâr bu sözden rahatsız olur ve “Türk’ün Dili” başlıklı bu eserini yaratır. İlk defa, Revşen Zamir’in evinde üniversite hocalarınca okunmuş ve çok beğenilmiş.

Şehriyâr, Fars şairlerin birçok sözleri bizlerden aldığını ve Türk dilinin folklorunun ve atasözlerinin dünyada eşsiz olduğuna inanır.

Kayda değer şiirlerinden biri olduğundan burada aktarıyorum:

“Türk’ün Dili”

*Türk’ün dili tek sevgili, istekli dil olmaz
Özge dile katsan, bu asil dil asil olmaz*

*Öz şi’rini Fars’a, Ereb’e katmasa şair
Şi’ri eşidenler, ohuyanlar kesil olmaz³*

*Pişmiş kimi, şi’rin de gerek dad-duzi olsun
Kend ehli bilirler ki doşabsız⁴ heşil⁵ olmaz*

*Sözlerde cevahir kimidir, esli bedelden⁶
Teşhis⁷ veren olsa bu kadar zir-zibil olmaz*

*Şair ola bilmezsen, anan doğmasa şair
Missen⁸ a balam, her sarı köynek kızıl olmaz*

Nusretullah Fethi Ateşbak (Ateş beyli), *Yad-i Ez Heyderbaba’ya Selâm*, Tahran, Temmuz 1964, Sirus Kameri, *Şehriyâr’dan Tuhfe*, Firdevsi Kitaphanesi, Tebriz 1984, 24 s.

Begdili Gulamhüseyn, *Şehriyar Seçilmiş Eserler’i*, Bakı 1966, 280 s.

Begdili Gulamhüseyn - Memmedzade Hemid, *Aman Ayrılıg*, Bakı 1981, 108 s.

Billuri Hökume, *Mehemmed Hüseyin Şehriyâr*, Bakı 1984, 156 s.

3 Aslı Arapçadır, güçsüz, aciz ve çaresiz olmak, zor durumda bulunmak.

4 Farsçadır, pekmez.

5 Undan veya yarmadan suda pişirilmek suretiyle yapılan, yağ ve pekmez ile yenilen bir yemek; kuymak.

6 Arapça, bir şeyin yerini tutan, yerine geçen, karşılık.

7 Aslı Arapçadır, ayırmak.

8 Farsçadır, bakır.

Ötmez, ohumaz bülbülü salsan kefes içre
Dağ daşda doğulmuş deli ceyran hemil⁹ olmaz

İnsan odur, dutsun bu zelil¹⁰ halkın elinden
Allahı seversen, bele insan zelil olmaz

Her çend, serabın südü çoh, yağ-balı çohdur
Baş erşe de çatdırsa serab erdebil olmaz

Millet gamı olsa bu çocuklar çöpe dönmez
Erbablarımızdan da garınlar tebil¹¹ olmaz

Menden de ne zalim çihar oğlum, ne gisasçı¹²
Bir def'e bunu gan ki ipekten gezil olmaz

Düz vahtda dolar tahta-tabag edviyye¹³ ile
Onda ki nenem sancılanar zencefil¹⁴ olmaz

Fars şairi çoh sözleri bizlerden aparmış
Sabil kimi bir süfrelî¹⁵ şair pahıl¹⁶ olmaz

Türk'ün meseli, folkloru dünyada tektir
Han yorganı kendi içre meseldir, mitil olmaz

Azer goşunu¹⁷ gayser-i Rum'u esir etmiş
Kesra¹⁸ sözüdür bir bele tarih nağıl¹⁹ olmaz

9 Arapçadır, yük taşıyan, kuzu.

10 Arapçadır, düşkün, zavallı.

11 Arapça, davul.

12 Arapça, ceza, intikam.

13 Arapça, ilaçlar, baharat.

14 Arapça, bazı yemeklerin tatlandırması için kullanılan bir bitki özü.

15 Arapçadır, cömert, misafirperver.

16 Arapça, kıskanç.

17 Farsça, ordu.

18 Arapçadır, sasanı padişahların lâkabı.

Bu Şehriyar'ın tab'ı²⁰ kimi çimmeli çeşme
Kövser ola bilse demirem, selsebil²¹ olmaz

“Şehriyâr'a Açık Mektup” Bakülü Muhammed Rahim bu şiiri üstattan cevap almak için yazmıştır. Şehriyâr bu şiiri okuyunca çok duygulanır ve ona bir cevap yazar. Bu cevap Muhammed Rahim'in şöhretini daha fazla artırır.

“Muhammed Rahim Hazretlerine Cevap” bu da Şehriyâr'ın cevabıdır.

“Gardeşim Süleyman Rüsteme” Şehriyâr bu şiir Süleyman Rüstem'in manzum bir mektubuna karşılık yazmıştır, o sıralarda savaş yeni başlamıştır. Bu şiirde halkın kahramanlığına işaret edilmiştir.

“Gardeşim Şehriyâr'a İkinci Mektup” Muhammed Rahim'in ilk mektubu ve Şehriyâr'ın ona cevap yazması, bu şairin şöhretini artırmıştı, bunun üzerine Muhammed Rahim Şehriyâr'a ikinci bir mektup yazar ve onunla görüşmek istediğini Bakü'ye gelirse ayaklarına kurban kesip, yollarına gül düzeceğini söyler. Bu şiir “Murabba Koşma” şeklindedir. Muhammed Rahim'in bu arzusu gerçekleşemedi. Çünkü ne Şehriyâr Bakü'ye gidebildi ne de M. Rahim uzunca yaşayabildi.

“Şehriyâr'ın Cevabı” bu da şairin, Muhammed Rahim'e cevap olarak yazdığı şiirdir.

“O Taydan Gelene” şair doktor Gulam Hüseyin Bigdili ile görüştüğünden sonra ona, bu şiiri hediye etmiştir.

“Kerec Hatırası” Şehriyâr fazla yolculuğu sevmezdi, ancak Ali Ağa adında bir kişi, şairi Kerec'teki konağına misafir eder. Ali Ağa'nın Kerec'teki evi dağın yakınında olup şairâne manzarası vardı. Şair bu evin penceresinden dağa baktığında Heyderbâbâ dağı hatırlar ve bu yolculuğun hatırasını kaleme alır.

“Fahrriye Ölü Mi” Said Ağa Fahrriye, Azerbaycan'ın sanatkâr simalarından, kendisi Tahran'da otururdu ve her yıl Tebriz'e gelip Şehriyâr'ın evinde ko-

19 Arapça, nasip, kısmet.

20 Arapça, huy, tâbi'at, yaradılış.

21 Cennette bir çeşme.

naklardı. Ancak 1348 (1969) yılında Tebriz'e gitmek isterken ailesiyle trafik kazası sonucunda vefat eder. Şehriyâr bu haberi alınca bu şiiri yazar.

"Gam Basdı Galyanımı" Şehriyâr İran savaşının sonuçlanmasından sonra aydın dil ve hür tabiatıyla şiirler yazdı. Bunlardan biri de budur.

"Gaçak Nebi" şair dostlarıyla beraber yaşamak için tekrar vatanına döner, ancak dostları çok vefasız çıkar, bu da şairin ruhunu çok incitir. Şair kendine küçük bir ev alır ve bu evde kendini hapis gibi görür, bu şiiri de o sıralarda yazar.

"Azize" Azize, Şehriyâr'ın eşi idi. Tahran'da eşi vefat edince dert ve kedere boğulur, bu şiiri, eşinin ölümünden sonra yazar.

"İman Müşterisi" 1320 (1941) yılında İran müttefiklerce işgal edilmiştir. Birkaç kışkırtıcı bu durumdan yararlanıp Şehriyâr'ı müttefiklere ve idarecilere muhalif göstermek ister, ancak başarılı olamazlar, sonra da Şehriyâr'ın şiir mecmuasını çalmaya karar verirler ve bunda başarılı olurlar. Şairin yıllarca emek verdiği, zahmetini çektiği şiirler bir anda yok olur. Üstat bu durumdayken bu şiiri söyler.

"Allah Vadesi", "Sabir'in Horozu" bu şiir naziredir. "Aslı - Kerem Şi rine Bir Haşiye", "Pervane Ve Şem", "Sanatı Memleket", "Yalan Dünya", "Gamla Atuş-Barış", "Belalı Baş"

"Sazlı Şairimiz "Safi" Ruhuna Takdim" Şehriyâr bu şiiri Azerbaycan'ın görkemli şairi ve saz üstadı Kerim Ağa Safi'ye nazire yazmıştır.

"İmamla Gitdi", "Şuhluk", "Gözümün Yaşları", "Yalkız Garib"

Bu eserin ön sözü kayda değer olduğundan burada olduğu gibi günümüz Türkçesine çevirerek aktarıyorum:

YASEMİN TAHİR

BAŞLANIŞ

Üstad Seyyid Muhammed Hüseyin Şehriyâr'ın görkemli şâheseri "Heyderbâbâ'ya Selâm" netekçe şairlerin şöhretin oldukça yükseldi, belki de şöhreti serhedleri (sınırları) sindirib bütün Türk lisânında danışan halklara bu Azerbaycan bâlâsının iktidârını ve istidâdını gösterdi.

Bu güzel ve üstün eser, Azerbaycan edebiyatında eyle tesir yarattı ki dünyanın diri dillerine çevrildi ve hemen tesir üzere şairler şi'r söyleyip ve tahkikçiler şerhler yazdılar. Bu şâheser muhtevada zengin ve mazmunda eyle âli idi ki çok şairler onu istikbâl idib ve nazireler yazdılar, lâkin "Heyderbâbâ" ulu dağ kimi yüz şöhretin elden vermedi ve ahar çaylar kimi dillerde câri olub (akıb, konuşulub) - şakkıldayan sular kimi üreklerde coşdu.

Üstad Şehriyâr bir ömür gurbet çekib yüz doğma diyârına geldikten sonra Azerbaycan halkının taleblerin derinden dert etti (algıladı). Yüz ana dilinde şi'rler ve eserler yazıb, yaratmağa başladı, ve her yazdığı eseri daş-kaş elmas kimi Azerbaycan edebiyatının tacında parladı. Üstadın yazdığı Azerbaycan dilinde şi'rler, matbu'at'da yayıldı, halk sevinç ve âlâkâ ile ohuyub elden ele, dilden dile gezdi, lakin susuzlara bir nice damlar su, kanık veren de geldi, Azerbaycan edebiyatına umumiyyetle, üstadın şi'rlerine hususiyetle hürmet ve âlâkâ besleyenler, o şi'rlerin çap olub (basılıp) kitap şeklinde gelmesini intizar çekirdiler.

Efsûs ki edebiyatın bu kesâd bânârında bu zeminede himmet gösteren tapılmırdı (bulunmuyordu.) Ahırda bir gün bu intizara son koyuldu, edebiyatımıza hizmet etmeg için "intişarat-ı erk" bu ağır vezifeni ühdesine aldı. Telaş ve himmetle matbu'atda çap olan ve dillerde gezen şi'rleri bir yere toplayıb çap için âmâde etdi.

Hatırlamak lâzımdı ki: Üstad Şehriyâr'ın bu şi'rleri tesadüf üzere yazılmıuş, belki de her kıtasın münasib hallerde söylemiştir. Ona göre onlara "şe'n-i nüzul" yazmak maslahatlı ve gerekli nezere gelirdi ve bu yolda salahiyetli ve vakıf bir şahsiyetden kömek almak lazımlı görünürdü.

Bu şahsiyet de "Ağa-yı büyük nik endiş"den gayrı bir kes de geldi, çünkü o bir ömür üstad Şehriyâr'ın semimi muhasib ve sırdaşı idi. Üstad evvel defada

yazdığı şi'rlerin ona ohuyub ve yazılmasının sebebinde ona dakik sürette şerh ederdi. O, üstad'ın itminanlı ve i'timadlı (güvenilir) dostu idi ki eyleyebildi. Şehriyâr'ın Farsi şi'rlerin bir yere yığıb iki cild divan üstaddan çapa versin.

Bu sebebe, ürek sözüüm Ağa-yı nik endişle araya koyub, bu şi'rlerin ne haletde yazılmasını ondan taleb ettik. Onlar yüz kömekliklerini ve hem-kârlıkların bu zeminde bildirdiler, ve bu işden malûmat ohucalara vermez ve sade-adi bir sözler nezere gelir, lakin şe'n-i nüzuli olanda şi'rin mefhumı ve mânâsı artıkça anlaşılır ve ohucuların ruhunda derin tesir koyar.

Bu pişnehad (öneri) kabul oldukda, bu karara geldik ki her şi'rin başlanışında bir sahife şe'n-i nüzul yazılsın ve âyırda da lugatları izah olsun.

Şi'rleri ohumakdan evvel, yazılan şen'i nüzullar her ohucuya malûmat verib artık düşüncesine sebep olur. Bu mecmuada telâş edilib ki şe'n-i nüzullar hûlaşe olsun, bu ümidiyle ki muçala'a edenlerimizi meraklandırıp ve zevk versin.

Üstad Şehriyâr'ın Azerbaycan dilinde yazdığı şi'rler her şeyden artık muhtevâda zengin maẓmûnda üstün ve dilde sadedir, ve her kıtâsında Azerbaycan'ın gani folklorundan ilham alıb. Bu şi'rlerin diğerk hüsni varsa da onda olan tanzlar ve satiralardır ki her ohucunun yüzine taraf-ı celb eder ve onları yadda sahlamaga zehni âmâde eyleyir.

Bu kitab ki "neşriyat-ı erk" sermayesinde çap olunur, ilk defa kitab şeklinde olarak bütün anâ diline âlâkâ-dâr olan ve Azerbaycan edebiyatına hürmet besleyen ohuculara takdim olunur, ta onların kazâveti (görüşleri) ne olabilsin?!

Tebriz- Yahya - Şeyda